

Amit József Attila a költészet hőfokán mondott ki: a valónak az igazzal való párosítása, az itt e kritikusi pedagógiában történelmi feladattá lényegül: meg kell teremteni azon emberi, azon társadalmi feltételeket, melyek változáshoz, változtatáshoz és — az atomfasizmus korában — az emberiség megmentéséhez vezetnek. És ez lehetetlen igazságra törekvés nélkül. Igazság viszont lehetetlen a valóság rögzítése és tudata nélkül. A realizmus fogalmát nem hiába egyenlíti Ernst Fischer az igazsággal: „Realisztikus minden művészet, mely az igazságot szolgálja, antirealistikus minden, mely a valóságot meghamisítja, elködli és így meggyalázza.” A valóság megtagadása, meghamisítása: az igazság meggyalázása! A valóságfélők hamis tanúzásra kényszerülnek.

Ahol az igazság a kritérium, és a lelkiismeret jelenti az erkölcsi valóságot, ott a realizmus művészete elképzelhetetlen nagyvonalúság nélkül. A morális hőfok adekvát művészi megragadást vonz. A realizmus művészi igazsága és ható ereje a hogyan fordul meg. A nép igazsága akkor vált láthatóvá, letagadhatatlanná, amikor azt az irodalom és művészet maximális erővel fogalmazta és mutatta meg. A paraszt-Bruegheltől Van Goghig húzható meg egy ilyen vonal. A magyar valóságot korszerű forradalmi igazsággá Ady rögzítette eldöntőn. Amikor Gaál Gábor Szilágyi András „Új pásztor”-ában a művészi megfogalmazást egyenlíti tárgya forradalmi valóságával, a valóság-igazság-művészet-viszonylat legplasztikusabb sorait hagyja ránk: „... itt, »siheder gondolatok, pásztorfiúi gondolatok, névtelen gondolatok« során keresztül egy olyan száj beszél, ahogy magyarul száj még nem beszélt soha, de idegen száj is alig?! Miért ne emeljem ki tehát, hogy itt eddig művészetszámba nem vett és művészetszámba nem érett motívumok lettek művésziékké anélkül, hogy elvesztették volna tény- és valóságerejüket! Miért ne emeljem ki, hogy itt a szocializmus kortanításának élményalapja szövéődött eposszá? Hogy ez a Demeter ugyanúgy hőse osztályának, mint ahogy Toldi Miklós (a gyönyörű Toldi Miklós!) hőse a magáénak!? S mit mondhatok még emellett?... Elvégre Dante is csak a maga teljes és ellentmondás nélküli állásfoglalása miatt művészet: mert azt mondja, amit gondol, és azt gondolja, amit érez, és azt érzi, amit él. Ezért végérvényes és egész. Író, hős, téma, levegő, stílus maradék nélkül egybeesnek a becsület során.”

A lényeges szóhoz értünk: „*becsület*”. Becsület, mint az állásfoglalás színónimája, melyet Gaál Gábor zárójelben még a szépséggel is egyenlít: „(A becsület a szépség).” A becsület: kulcsszó, akárcsak az egyjelentésű József Attila-i „tisztá szívvel”. Jevtusenko költészetének sem véletlenül lett a „becsület” az alapszava. És ez a kulcsszó az állásfoglalás attitűdjét vonzza. *A realizmusnak csak az állásfoglalás ad súlyt és hitelt.* Amikor Gaál Gábor Szilágyi Andrásnál Dantét tanúztatja, akkor ez nem blaszfémia, mert ezzel és így a valóságirodalom gerincét rögzíti: az állásfoglalás kikerülhetetlenségét, elsődlegességét.

A realizmus az állásfoglalás jogán, az erkölcsi magatartás erejével a legteljesebb művészetté lényegül, teret, időt és társadalmat fog egybe: a valóság igazát úgy adja és mondja, hogy valóra váljon embererősítő, javító és változtató ereje. Csak a valónak igaz megragadásával válhat az író és művész szószólóvá, alakítóvá, teremtővé és változtatóvá. E folyamatban a realizmus nem más, mint az igazság, az erkölcs és a becsület színóníma-valósága, egyértelműsége. *A valóságirodalom: erkölcsi realizmus.* Állásfoglalás dolga, becsület ügye. A szocialista realizmus: erkölcsi realizmus. Gaál Gábor a koronatanúja.

CSANÁDY JÁNOS

A GYÜMÖLCSÖK ELŐTT

*A gyümölcsök előtt
fehér bőröd havát kibontod,
piros nyakad hajadba rejtetd
az ámbrás gyümölcsök előtt;
a csap-harmatos szőlőfürtök
közt ujjaid elkeverednek,
néha megvillan meleg ajkad
egy fényes szemet befogadva,
míg a többiek megindulnak,
fölkúsznak aranyló kanodra,
levelek nélkül betakarnak,*

*akár anyjukon, csüngnek rajtad
lélegző bőrödre tapadva;
húsodban indázó ereknek
nedveivel elkeverednek
s benned mindenhol kirüggyeznek
édes-illatos fürtöt hajtván;
duzzadnak örökös nyaradban
a vér-harmatos szőlőfürtök, —
míg én csak megrendülten állok,
hol bőröd aranyát kitarod,
a gyümölcsök előtt.*

FÜTTY SZÓL

*A langyosakat kiköpi az isten,
fohászodom hát e kis reggelen,
hogy a víg inas füttye megsegítsen,
hogy az se legyen közömbös nekem!*

*Mert fütty szól... bár örök ősz sompolyog
ökörnyálával, gyümölcseivel,
sikos nyálával ellepi az aszfalt
pórusait, mint műanyag az asztált.*

*Nincs semmi baj: így nyugtatom magam.
Hisz én is így fütyültem valaha,
s mit is tesz a szegény, ha baja van?
Fütyül, ettől lesz keményebb nyaka.*

*A füttyszó megvigasztal, ugyebár,
hogy semmi baj, hogy kutyabaj sincs itthon.
S megkönnyebülten mész tovább, világ:
a langyosakat kiköpi az isten.*

KERESZTURY DEZSŐ

KESERŰ ÉJ

*Az asszony, a háznép, a város, az ország
leterülve álommal könnyíti sorsát;
a földben hanyatt nyújtózva a holtak:
a tudottak s kiknek a Talpak alatt nem
jutott búcsú, gyász, jel; mint temetetlen
férges, széttaposódtak.*

*Káin Ábelt ölte meg, egymást a családok,
nép népet, a faj fajt, társak a társat:
emberek emberből hekatombát:
máglyán az eretneket, hogy vele bűnét,
ha más, ha zsidó, mert benne a bűn! — és
a többit elássák a bombák.*

*S engem ki temet? S hol? Vigyori koponyává
lesz arcom? Fémdobozok hamujává?*

*Vagy nyomtalan elhal a néma anyagban?
Mint a többiek, úszom a végtelen éjben:
igaz-e, jogos-e, van-e célja remélnem,
hogy élek, mert élve maradtam?*